

ARTUR ZNAJOMSKI* – LUBLIN

**POCZĄTKI I ROZWÓJ BIBLIOGRAFII OSOBOWYCH
MIKOŁAJA KOPERNIKA (1473-1543)
NA GRUNCIE POLSKIM W LATACH 1873-2003**

**THE ORIGINS AND DEVELOPMENT OF PERSONAL BIBLIOGRAPHIES
OF NICOLAUS COPERNICUS (1473-1543)
IN POLAND IN THE YEARS 1873-2003**

Abstract

The article attempts to show the development of personal bibliographies of Nicolaus Copernicus. The study covered bibliographies in a strict sense, published in Poland between 1873 and 2003. The essential source material consisted of 29 lists, gathered from retrospective and current Polish general and special bibliographies and library catalogues. The analysis was focused on discussing the origins and circumstances of each bibliography. Attention was also paid to their authors, the selection of material, and the method of compilation, including in particular the layout of the main body, internal serialization, and the information and support apparatus.

The research undertaken proved that the first personal bibliographies of N. Copernicus were initiated on Polish soil by Rev. Ignacy Polkowski in 1873 for patriotic reasons. Their further development, marked by successive important anniversaries related to the life and scientific activity of the author of *De revolutionibus orbium coelestium* took place in the interwar and post-war years, reaching its apogee in the early 1970s. The immediate cause of the upsurge in bibliography at the time was the 500th anniversary of the astronomer's birth, celebrated in 1973. Later, although work on Copernican bibliographies was not abandoned, their development was no longer as intensive.

* Artur Znajomski – dr hab. bibliologii i informatologii, Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

e-mail: artur.znajomski@mail.umcs.pl

<https://orcid.org/0000-0002-9895-5184>

Keywords: Nicolaus Copernicus; personal bibliographies; history; selection of material; layout of bibliographies; auxiliary lists of bibliographies

Translated by Marek Robak-Sobolewski

Streszczenie

W artykule podjęto próbę pokazania rozwoju bibliografii osobowych Mikołaja Kopernika. Badaniami objęto bibliografie *sensu stricto*, wydane w Polsce w latach 1873-2003. Zasadniczy materiał źródłowy stanowiło 29 zestawień, zgromadzonych na podstawie retrospektywnych i bieżących polskich bibliografii ogólnych i specjalnych oraz katalogów bibliotecznych. W trakcie przeprowadzonych analiz skoncentrowano się na omówieniu genezy i okoliczności powstania poszczególnych bibliografii. Zwrócono również uwagę na ich autorów, dobór i selekcję materiału oraz metodę opracowania, w tym zwłaszcza układ zrębu głównego, szeregowanie wewnętrzne oraz aparat informacyjno-pomocniczy.

Podjęte badania dowiodły, że pierwsze bibliografie osobowe M. Kopernika zostały zainicjowane na gruncie polskim przez ks. Ignacego Polkowskiego w 1873 roku z pobudek patriotycznych. Dalszy ich rozwój, wyznaczony kolejnymi ważnymi rocznicami związanymi z życiem i działalnością naukową autora *De revolutionibus orbium coelestium* odbywał się w dwudziestoleciu międzywojennym i w latach powojennych, osiągając apogeum na początku lat 70. XX wieku. Bezpośrednią przyczyną rozkwitu bibliografii w tym czasie była 500. rocznica urodzin astronoma, świętowana w 1973 roku. W późniejszym okresie nie zaniechano prac nad bibliografiami kopernikańskimi, ale ich rozwój nie był już tak intensywny.

Słowa kluczowe: Mikołaj Kopernik; bibliografie osobowe; historia; dobór i selekcja materiału; układ bibliografii; spisy pomocnicze bibliografii

Wprowadzenie

Piśmiennictwo związane z osobą Mikołaja Kopernika, jednego z najznamienitszych astronomów na świecie, twórcy teorii heliocentrycznej wszechświata, a zarazem matematyka, ekonomisty, lekarza i kanonika warmińskiego, cieszy się zainteresowaniem polskich bibliografów już od stu pięćdziesięciu lat. Na przestrzeni tego okresu podejmowali oni wielokrotnie udane próby przygotowania bibliografii osobowej astronoma. Zazwyczaj były one zwieńczone drukiem zgromadzonych materiałów i to nie tylko w postaci utworów bibliograficznych, ale też w formie obszernych publikacji samoistnych zwartych.

Pomimo dużego i aktywnego zaangażowania bibliografów w rejestrację rozmaitych dokumentów powiązanych z M. Kopernikiem, dorobek w zakresie bibliografii osobowych astronoma nie był dotychczas przedmiotem szerzej zakrojonych badań. W literaturze przedmiotu omówiono tylko *Bibliografię kopernikowską za*

lata 1923-1948 pióra Ludwika Brożka¹. O pozostałych zaś jedynie wzmiankowano marginalnie w opracowaniach biograficznych, jubileuszowych bądź wspomnieniowych, poświęconych twórcom niektórych zestawień, w tym zwłaszcza autorom najważniejszych bibliografii kopernikowskich – ks. Ignacemu Polkowskiemu², Wilhelmowi Bruchnalskiemu³ i Henrykowi Baranowskiemu⁴. Zasadne zatem wydaje się przyjrzenie się rozwojowi poszczególnych spisów, okolicznościom ich powstania, stosowanym w nich zasadom doboru i selekcji materiału oraz wprowadzonym rozwiązaniom metodycznym; głównie układowi oraz aparatowi informacyjno-pomocniczemu. Dodatkowym motywem skłaniającym do podjęcia powyższego tematu była 550. rocznica urodzin genialnego uczonego, obchodzona w 2023 roku.

Analizą objęto bibliografie w ścisłym tego słowa znaczeniu, stworzone na gruncie polskim przez Polaków, wydane zarówno w formie samoistnej, jak i niesamoistnej. Przedmiotem zainteresowania nie były liczne stany badań, przeglądy i omówienia bibliograficzne. Pominięto również bibliografie załącznikowe, gdyż ich cel i reguły opracowania są inne niż bibliografii osobowych w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Zasadniczy materiał źródłowy pozyskano w oparciu o retrospektywne i bieżące bibliografie bibliografii polskich opublikowane w postaci drukowanej⁵ oraz dostępne w formie elektronicznej bazy za lata 1971-1985 i 1995-2007. Kwerendę przeprowadzono także w „Przewodniku Bibliograficznym” (od 2020 roku ogłaszającym pt. „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny”), w „Bibliografii Zawartości Czasopism” oraz w *Bibliografii literatury polskiej „Nowy Korbut”*⁶. Ponadto penetracją objęto katalogi biblioteczne: Biblioteki Głównej UMCS w Lublinie, Biblioteki Uniwersyteckiej KUL w Lublinie, Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu, Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w Łodzi, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Książnicy Cieszyńskiej w Cieszynie oraz Publicznej Biblioteki Pedagogicznej w Poznaniu.

¹ J. Miękina-Pindur, *Ludwik Brożek bibliograf – w świetle Bibliografii kopernikowskiej za lata 1923-1948 (Komunikat)*, w: *Z dziejów książki i prasy na Śląsku w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, Katowice 1999, s. 98-109.

² R. Bender, *Polkowski Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 27, red. W. Konopczyński, Wrocław 1983, s. 322; W. Gramatowski, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 696.

³ *Bruchnalski Wilhelm Adolf*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 91.

⁴ *Homo bibliographicus. Henryka Baranowskiego zmagania z bibliografią*, red. A. Domański, M.A. Supruniuk, Toruń 2001, s. 34-37; U. Zaborska, *Doktor Henryk Baranowski (1920-2011)*, „Zapiski Historyczne”, 76 (2011) z. 2, s. 165-166.

⁵ Wśród przejranych drukowanych zestawień retrospektywnych znalazły się: W. Hahn, *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 roku*, Wrocław 1966; H. Sawoniak, *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960*, Wrocław 1967; M.B. Bieńkowska, B. Eychlerowa, *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970*, Warszawa 1992 oraz bieżąca „Bibliografia Bibliografii Polskich” za lata 1986-1994.

⁶ *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, red. K. Budzyk, t. 2, *Piśmiennictwo staropolskie. Hasła osobowe A-M*, oprac. zespół pod kier. R. Pollaka, Warszawa-Kraków 1964.

W efekcie przeprowadzonych poszukiwań zgromadzono 29 bibliografii osobowych M. Kopernika, wydanych w formie artykułów z czasopism (12), rozpraw z dzieł zbiorowych (10) oraz druków samoistnych zwartych (7). W ogólnej liczbie spisów przeważają zestawienia przedmiotowe (16). Pozostałe zaś są bibliografiami o charakterze podmiotowo-przedmiotowym (13). Zebrany materiał poddano szczegółowym badaniom, posługując się metodą analizy porównawczej i krytyki spisów bibliograficznych.

Wiek XIX

Zawiązków bibliografii osobowej M. Kopernika można doszukiwać się w *Bibliografii piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań* (Kraków 1873), przygotowanej przez uczonego o niezmiernie szerokich zainteresowaniach naukowych Teofila Żebrowskiego⁷, wydanej z inspiracji i zachęty mecenasa nauki i kultury polskiej Jana Kantego Działyńskiego, w związku z organizowanymi na ziemiach polskich w 1873 roku obchodami czterechsetletniej rocznicy urodzin astronoma. Efektem niemal dwudziestoletniej pracy autora było cenne, niezmiernie pomocne dla badań nad dziejami nauki polskiej zestawienie, liczące 2640 numerowanych pozycji⁸. Wśród zgromadzonego materiału pokaźne miejsce zajmuje piśmiennictwo związane z M. Kopernikiem i to zarówno jego autorstwa, jak też jemu poświęcone. Obejmuje ono 152 liczbowane opisy (poz. 383-575) różnych typów dokumentów, takich jak: książki, artykuły z czasopism, rozprawy z dzieł zbiorowych, wiersze, portrety, medale i pomniki, stworzone w Polsce oraz prace autorów obcych dotyczące polskiego astronoma i jego dzieł, niezależnie od miejsca ich wydania i języka publikacji.

Teofil Żebrowski nie zamierzał tworzyć bibliografii osobowej M. Kopernika. Zasadniczym celem jego pracy było przygotowanie bibliografii z zakresu nauk ścisłych; matematyki i fizyki oraz dziedzin, w których są one stosowane, tj. w astronomii, astrologii, budownictwie, chemii, geografii, wojskowości oraz z obszaru malarstwa i muzyki. Będąc jednak żarliwym patriotą, weteranem powstania listopadowego (1830-1831) i powstania krakowskiego (1846), zdawał sobie sprawę z tego, jak niezwykle ważną rolę w budzeniu, kształtowaniu i rozwijaniu świadomości narodowej odgrywa dokumentowanie i przypominanie dokonań najwybitniejszych przedstawicieli narodu polskiego, do których bez wątpienia należał M. Kopernik. Stąd postanowił zarejestrować w swojej bibliografii prace związane z wielkim polskim astronomem i odpowiednio je wyeksponować. Zestawiając kopernikana, uczynił odstępstwo od przyjętej zasady chronologicznego układu publikacji w obrębie danego twórcy, na rzecz porządku składającego się z sześciu działów, wyodrębnionych typograficznie tłustym drukiem. Były to kolejno: „Dzieła Mikołaja Kopernika”; „Obce pisma z powodu dzieł Kopernika”;

⁷ J. Szymański, *Teofil Wincenty Żebrowski (1800-1887)*, „Zeszyty Wojnickie”, 3 (1994) nr 3, s. 1-4; A. Treiderowa, *Żebrowski Teofil*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 1032.

⁸ T. Żebrowski, *Bibliografii piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań*, Kraków 1873, s. 583; A. Matczuk, *Teofil Żebrowski (1800-1887) jako bibliograf*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 42 (1997) nr 3/4, s. 127.

„Żywoty Mikołaja Kopernika”; „Wizerunki i pomniki Kopernika”; „Medale na cześć Kopernika”; „Poemata na cześć Kopernika”. W ten sposób T. Żebrawski nie tylko uczcił czterechsetną rocznicę urodzin autora *De revolutionibus orbium coelestium*, ale też złożył jemu hołd i podkreślił zasługi astronoma dla nauki polskiej i pokazał światu jego znaczenie w dziejach Polski.

Twórcą pierwszej samodzielnej bibliografii osobowej M. Kopernika był ksiądz, a jednocześnie historyk, archiwista, bibliotekarz, bibliofil i bibliograf I. Polkowski⁹. On także był gorącym patriotą. Podobnie jak T. Żebrawski wiedział, że wielkie znaczenie w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w czasach zaborów ma przypominanie sylwetek i dokonań najznamienitszych Polaków¹⁰. Zainspirowany najprawdopodobniej uroczystościami patriotycznymi, mającymi miejsce w Krakowie w 1869 roku z powodu ponownego pogrzebu króla Kazimierza Wielkiego na Wawelu, powziął myśl przygotowania obchodów czterechsetletniej rocznicy urodzin M. Kopernika¹¹, przypadającej w 1873 roku. Formą uczczenia jubileuszu, zgodnie z intencją pomysłodawcy, miało być opracowanie nowej biografii astronoma, uzupełnionej bibliografią osobową uczonego, opublikowanie albumu, zawierającego portrety M. Kopernika, wykonanie okolicznościowego medalu, sporządzenie portretu kanonika warmińskiego oraz zorganizowanie jubileuszu.

Od 1870 roku I. Polkowski podjął energiczne działania w celu realizacji tego zamierzenia. Swoją myślą zainteresował Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Przedstawiciele tej instytucji, której jednym z zadań było utrwalenie pamięci o zasłużonych Polakach, w pełni poparli inicjatywę swojego członka. Towarzystwo objęło patronat nad uroczystościami oraz zajęło się kwestiami organizacyjnymi¹².

I. Polkowski jako promotor całego przedsięwzięcia podjął się opracowania bibliografii osobowej astronoma wraz z jego biografią. Trzeba stwierdzić, że był on jak najbardziej odpowiednią osobą do wykonania tej misji. Dysponował bowiem jednym z najbogatszych zbiorów kopernikanów, żywo interesował się bibliografią, jak też życiem i działalnością M. Kopernika. Dzięki temu przygotował w stosunkowo krótkim czasie dzieło zatytułowane *Żywot Mikołaja Kopernika*, dopełnione bibliografią osobową przedmiotową astronoma. Praca ta, wydrukowana w Gnieźnie w styczniu 1873 roku przez Jana Bernarda Langego, wydana nakładem autora w ilości 1000 egzemplarzy, uświetniła, oprócz przygotowanego *Albumu* i wybitego medalu pamiątkowego, jubileusz kopernikowski, zorganizowany 19 lutego 1873 roku w Toruniu.

⁹ Bender, *Polkowski Ignacy*, s. 322-324; Gramatowski, *Polkowski Ignacy*, s. 696-697; J. Kracik, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 399-406.

¹⁰ [I. Polkowski], *Słów kilka w sprawie uczczenia Mikołaja Kopernika*, Poznań 1870, s. 4; A. Znajomski, *Pokłosie bibliograficzne uroczystości patriotycznych organizowanych na ziemiach polskich w okresie zaborów*, „Bibliotheca Nostra”, (2018) nr 1, s. 11.

¹¹ S. Świerzewski, *Czterechsetna rocznica urodzin Mikołaja Kopernika w świetle korespondencji Ignacego Polkowskiego z Józefem Ignacym Kraszewskim*, „Studia Warmińskie”, 11 (1974) s. 469.

¹² A. Wojtkowski, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu w latach 1857-1927*, Poznań 1928, s. 241, 244-245; H. Feldmanowski, *Ksiądz Ignacy Polkowski jako promotor jubileuszu kopernikowskiego*, „Tygodnik Ilustrowany”, 11 (1873) nr 271, s. 117.

Toruńskie uroczystości czterechsetnej rocznicy urodzin M. Kopernika miały wymiar patriotyczno-narodowy. Stały się miejscem spotkania przedstawicieli narodu polskiego, reprezentujących każdy z trzech zaborów, łącznie z licznym udziałem młodzieży. Podczas wygłaszanych przemówień oraz wznoszonych toastów podkreślano polski rodowód M. Kopernika oraz pokazywano jego zasługi dla dziejów ojczystych. Urządzony jubileusz był jednocześnie przeciwwagą dla niemieckich obchodów kopernikowskich, zorganizowanych w tym samym miejscu i czasie, w trakcie których starano się udowodnić niemieckie pochodzenie M. Kopernika¹³.

Patriotyczną wymowę miała także bibliografia opracowana przez I. Polkowskiego. Rejestrowała ona w dwóch oddzielnych szeregach alfabetycznych na początku publikacje polskie, a potem prace obce poświęcone M. Kopernikowi o nieograniczonym zasięgu autorskim, językowym i terytorialnym. Znalazły się wśród nich rozmaite formy wydawnicze i piśmiennicze. Zestawienie uwzględniło druki zwarte (książki, broszury), utwory bibliograficzne (artykuły z czasopism i gazet, rozprawy z dzieł zbiorowych) oraz liczne fragmenty bibliograficzne, rozproszone w wielu różnorodnych publikacjach. Ich pozyskanie wymagało od bibliografa niewątpliwie rozległej wiedzy oraz dużego nakładu pracy. Oprócz piśmiennictwa drukowanego spis rejestruje także zapowiedzi wydawnicze oraz prace rękopiśmienne. Ponadto zestawia hasła encyklopedyczne i słownikowe, recenzje, tłumaczenia, utwory literackie oraz sztuki dramatyczne dotyczące astronoma. Choć autor zdawał sobie sprawę z pewnych braków w doborze materiału, zwłaszcza w przypadku publikacji obcych, to jednak żywił nadzieję, że zgromadzone piśmiennictwo pozwoli na obiektywne zbadanie przez uczonych narodowości M. Kopernika i jednoznacznie zaprzeczy tezę niemieckim, podważającym polskie pochodzenie twórcy teorii heliocentrycznej. Kończąc bibliografię, pisał o tej kwestii następująco: „Oddając teraz dowody dotyczące się narodowości Kopernika, pod sąd i opinią uczonego świata, nie przestaniemy oddawać mu czci należnej”¹⁴.

Niezmiernie duże zainteresowanie wydawnictwami jubileuszowymi, w tym samą bibliografią, sprawiło, że po uroczystościach rocznicowych ukazało się nowe wydanie *Żywota Mikołaja Kopernika*, liczące 1200 egzemplarzy, wydrukowane w Gnieźnie w 1873 roku w tej samej oficynie, co pierwsza edycja, ponownie nakładem I. Polkowskiego. Bibliografia kopernikowska zawarta we wznowionym wydaniu w doborze materiału oraz sposobie ich porządkowania niczym nie różni się od wersji pierwotnej¹⁵. Pewne zmiany autor zastosował jedynie w opisie bibliograficznym. Chcąc udoskonalić swoje dzieło, wprowadził i graficznie wyróżnił za pomocą wersalików hasła autorskie. Zabieg ten znacząco poprawił czytelność i przejrzystość zestawienia oraz podniósł jego funkcjonalność.

¹³ Szczegóły o przebiegu uroczystości podaje I. Polkowski, *Czterowiekowy jubileusz urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu dnia 19. lutego 1873 roku*, Toruń 1873; zob. też T. Zakrzewski, *Toruńskie uroczystości kopernikowskie 1873 r.*, „Rocznik Toruński”, 8 (1973) s. 35-69.

¹⁴ I. Polkowski, *Bibliografia Kopernika*, w: tegoż, *Żywoć Mikołaja Kopernika*, Gniezno 1873, s. 363.

¹⁵ Tenże, *Bibliografia Kopernika*, w: tegoż, *Żywoć Mikołaja Kopernika*, wyd. 2, Gniezno 1873, s. 335-356.

Oprócz tych dwóch opublikowanych edycji bibliografii rozważano przetłumaczenie jej na języki obce oraz ogłoszenie w języku polskim w postaci popularnego, taniego wydawnictwa¹⁶. Chciano w ten sposób upowszechnić spis w innych krajach oraz rozpropagować go w jak najszerszych kręgach społeczeństwa polskiego. Choć ostatecznie nie doszło do realizacji tego zamierzenia, to jednak wydany *Żywot Mikołaja Kopernika* i zawarta w nim bibliografia przyczyniły się do rozbudzenia ducha patriotycznego wśród Polaków, zwłaszcza mieszkających w zaborze pruskim¹⁷.

Podobny los spotkał inicjatywę sporządzenia bibliografii kopernikowskiej podjętą u schyłku XIX wieku w kręgu członków Akademii Umiejętności w Krakowie. W związku z przypadającym w 1900 roku jubileuszem 500-lecia odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego przez króla Władysława Jagiełłę w Akademii Umiejętności powołano komisję, składającą się z Józefa Rostafińskiego, Franciszka Karlińskiego, Samuela Dicksteina, Władysława Gosiewskiego i Ludwika Birkenmajera, która poza monumentalnym wydaniem wszystkich dzieł M. Kopernika oraz opracowaniem jego naukowej biografii, miała zająć się także zestawieniem bibliografii astronoma¹⁸. Można sądzić, że sprawę jej opracowania powierzono S. Dicksteinowi, ponieważ spośród wszystkich członków komisji on posiadał największe doświadczenie i znaczący dorobek w zakresie bibliografii. Niestety, to przedsięwzięcie bibliograficzne zakończyło się fiaskiem.

Dwudziestolecie międzywojenne

Dobrą okazją do zestawienia kolejnej bibliografii osobowej M. Kopernika były obchody 450. rocznicy jego urodzin, organizowane już w niepodległej Polsce w 1923 roku. W przygotowanie tego wydarzenia zaangażowały się różne grupy społeczne, wśród których prym wiodli uczeni, reprezentujący ośrodki naukowe z obszaru całego kraju. Podejmowali oni rozmaite inicjatywy w celu odpowiedniego uczczenia jubileuszu. W kręgu uczonych lwowskich zawiązał się specjalny Komitet Obchodu 450. Rocznicy Urodzin M. Kopernika pod przewodnictwem astronoma, profesora Politechniki Lwowskiej Lucjana Grabowskiego¹⁹. Wśród jego członków, obok wielu innych pomysłów, pojawiła się myśl opracowania bibliografii kopernikowskiej. Jej przygotowanie zlecono znamienitemu historykowi literatury polskiej, profesorowi Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie W. Bruchnalskiemu. Był on uczonym w pełni predestynowanym do wykonania tego zadania, miał bowiem za sobą niemal dwadzieścia lat pracy (1888-1906) na stanowisku skryptora literackiego w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, w której bibliografię darzono szczególną estymą. Pod kopułą Ossolineum zdobył pierwsze szlify i doświadczenie bibliograficzne, co potwierdza

¹⁶ Zakrzewski, *Toruńskie uroczystości*, s. 34.

¹⁷ Kracik, *Polkowski Ignacy*, s. 399.

¹⁸ L. Birkenmajer, *Wiadomość o postępie prac komisji akademickiej, zajmującej się wydaniem dzieł, biografii i bibliografii Mikołaja Kopernika*, „Wiadomości Matematyczne”, 1 (1897) z. 4/5, s. 178.

¹⁹ *Uroczystości we Lwowie*, „Gazeta Lwowska”, 113 (1923) nr 40, s. 4.

przygotowana przez niego *Bibliografia mariologii polskiej od wynalezienia sztuki drukarskiej do r. 1902* oraz bieżąca bibliografia osobowa Adama Mickiewicza²⁰.

Nabyte doświadczenie było niewątpliwie pomocne w opracowaniu retrospektywnej podmiotowo-przedmiotowej *Bibliografii kopernikowskiej 1509-1923 r.*, wydrukowanej w księdze zbiorowej zatytułowanej *Mikołaj Kopernik*²¹, wydanej pod patronatem Lwowskiego Komitetu Obchodu 450 Rocznicy Urodzin M. Kopernika, jak też w postaci odrębnej odbitki. Zestawienie pióra W. Bruchnalskiego przez długi czas było uznawane za „Najważniejszą z polskich przedwojennych bibliografii kopernikowskich”²². Trzeba przyznać, iż spis ten w pełni zasługiwał na takie miano, choćby z powodu zgromadzenia najobfitszego, jak na ówczesny czas materiału (588 pozycji)²³, obejmującego imponujący przedział czasu, poczynając od pojawienia się pierwszej pracy M. Kopernika w 1509 roku (tłumaczenia z języka greckiego pt. *Theophylacti Scholastici Simocati Epistolae morales, rurales et amatoriae interpretatione latina*), aż po luty 1923 roku, kiedy to świętowano rocznicę urodzin genialnego astronoma. Zestawienie wyróżniało się także nowatorskim układem zrzębu głównego.

Bibliografia została zbudowana na bardzo mocnej podstawie źródłowej. Autor starał się wykorzystać wszelkie dostępne bibliografie na czele z retrospektywną *Bibliografią polską* Estreicherów, bieżącym „Przewodnikiem Bibliograficznym” Władysława Wisłockiego i jego międzywojennymi kontynuacjami oraz wieloma bibliografiami specjalnymi, głównie dziedzinowymi i osobowymi. Bazę tę dopełnił całym szeregiem czasopism, które zbadał z autopsji.

Chcąc nadać bibliografii jak największą wartość informacyjną, W. Bruchnalski dążył do kompletności w ramach wytyczonych kryteriów doboru materiału. Miał jednak świadomość, iż w pełni jej nie osiągnął z przyczyn obiektywnych; utrudnień w dostępie do zasobów niektórych bibliotek oraz luk w edycji bieżącej bibliografii narodowej²⁴.

Gromadząc prace autorstwa M. Kopernika, bibliograf nie stosował żadnych ograniczeń pod względem zasięgu terytorialnego i językowego. Również w doborze materiału poświęconego astronomowi oba wymienione zasięgi są nieograniczone, przy zachowaniu jednak zawężonego zasięgu autorskiego do prac Polaków. Uwzględnił wprawdzie też publikacje cudzoziemców, ale tylko te, które były ogłoszone w granicach przedrozbiorowej Rzeczypospolitej głównie w języku niemieckim.

Zasięg wydawniczo-formalny omawianej bibliografii jest nieograniczony. Rejestruje ona książki jedno i wielotomowe, broszury, odbitki, artykuły z czasopism

²⁰ Bruchnalski Wilhelm Adolf, s. 91-92; J. Kleiner, *Wilhelm Bruchnalski*, „Pamiętnik Literacki”, 36 (1946) nr 1/2, s. 49, 58.

²¹ W. Bruchnalski, *Bibliografia kopernikowska 1509-1923 r.*, w: *Mikołaj Kopernik. Księga zbiorowa*, Lwów 1924, s. 209-246.

²² M. Poznański, *Bibliografie kopernikowskie*, „Bibliotekarz”, 20 (1953) nr 3, s. 90.

²³ Zdaniem L. Brożka spis liczy około 600 poz. Jedynie błąd w numeracji sprawił, że zestawienie zamyka się na poz. 588. L. Brożek, *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, „Przegląd Zachodni”, 5 (1949) nr 7/8, dod. „Bibliografia Zachodnia”, s. 3.

²⁴ Bruchnalski, *Bibliografia kopernikowska*, s. 210.

i prasy, rozprawy z dzieł zbiorowych oraz fragmenty bibliograficzne. Pod względem piśmienniczym notuje publikacje naukowe, popularnonaukowe i popularne. Wykazuje prace indywidualne, edytorskie, tłumaczenia i przedruki. Zestawia bibliografie, recenzje, listy oraz utwory literackie poświęcone M. Kopernikowi. Uwzględnia, stare druki i dokumenty ikonograficzne; medale wybite na cześć astronoma, pomniki jemu wystawione oraz jego portrety.

Obfitość piśmiennictwa związanego z życiem i działalnością M. Kopernika zmusiła autora bibliografii do wprowadzenia w jej obrębie selekcji merytorycznej. Objął nią wzmianki o astronomie zawarte w podręcznikach, pominął drobne artykuły prasowe, streszczające informacje powszechnie znane oraz odrzucił cały szereg niewielkich artykułików okolicznościowych, ogłaszanych na łamach gazet przy okazji kolejnych kopernikowskich rocznic jubileuszowych. Eliminacja tego typu materiałów była jak najbardziej potrzebna i uzasadniona. Dzięki przeprowadzonej selekcji spis pozbył się balastu mało wartościowych publikacji, które z pewnością nie zwiększyłyby wartości informacyjnej zestawienia, a wręcz przeciwnie zmusiłyby czytelnika do zbędnego wertowania nadmiernie rozbudowanego spisu.

Zgromadzone piśmiennictwo W. Bruchnalski uporządkował w układzie systematycznym o następującej strukturze:

- I. Wiadomości bibliograficzne Kopernika dotyczące.
- II. Pisma Kopernika.
- III. Życie i działalność Kopernika.
 1. Wydawnictwa zbiorowe.
 2. Tło kulturalne, czasowe i miejscowe.
 3. Dokumenty i listy.
 4. Nazwisko, rodzice, krewni Kopernika.
 5. Czas, miejsce urodzenia, narodowość, pochodzenie Kopernika.
 6. Młodość, nauka szkolna, nauczyciele.
 7. Miejsca pobytu i śmierci Kopernika.
 8. Żywot Kopernika.
 9. Działalność Kopernika naukowa i pozanaukowa.
 - a) Kopernik jako astronom, matematyk i twórca systemu naukowego.
 - b) Kopernik jako budowniczy.
 - c) Kopernik jako duchowny.
 - d) Kopernik jako ekonomista.
 - e) Kopernik jako filolog.
 - f) Kopernik jako filozof.
 - g) Kopernik jako geograf.
 - h) Kopernik jako lekarz.
 - i) Kopernik jako pedagog.
 - k) Kopernik jako poeta.
 - l) Kopernik jako przyrodnik.
 - ł) Kopernik jako umysł wszechstronny.
 10. Znaczenie i zasługi Kopernika wobec Polski i świata.
- IV. Kopernik w literaturze pięknej.

- A) Wiersze.
- B) Proza.
- V. Medale Kopernika.
- VI. Muzeum Kopernika.
- VII. Pomniki Kopernika.
- VIII. Portrety Kopernika.
- IX. Uroczystości jubileuszowe Kopernika.
 - A) Czczenie pamięci astronoma przez tworzenie fundacji i instytutów jego imienia.
 - B) Artykuły jubileuszowe treści okolicznościowo-popularnej.

W obrębie poszczególnych działów i poddziałów występuje szeregowanie alfabetyczne, zestawiające publikacje w kolejności abecedowej nazw autorów oraz tytułów dzieł anonimowych i zbiorowych, przy czym w tym ostatnim przypadku czynnikiem porządkującym jest pierwszy rzeczownik tytułu, co było często stosowane w ówczesnej praktyce bibliograficznej.

Choć układ systematyczny rzadko występuje w bibliografiach osobowych, to jednak, zważając na niezmiernie rozbudowaną tematykę publikacji poświęconych M. Kopernikowi, trzeba przyznać, że przyjęta konstrukcja zrębu głównego została dobrze przemyślana i jest godna pochwały. Zastosowany układ jest przejrzysty i klarowny. Pozwala odbiorcy na bezproblemowe dotarcie do materiałów ukazujących zarówno twórczość astronoma, jak też przedstawiających rozmaite zagadnienia związane z jego życiem, działalnością oraz czczeniem pamięci uczonego. O trafnym wyborze układu zrębu głównego przez W. Bruchnalskiego świadczy również fakt, że twórcy późniejszych bibliografii kopernikowskich niejednokrotnie będą wzorowali się na tym właśnie modelu.

Dodatkowym elementem budowy bibliografii, podnoszącym jeszcze bardziej jej funkcjonalność, jest dobrze przygotowany indeks osobowy. Zestawia on w porządku abecedowym nazwiska autorów publikacji oraz, oznaczone asteryskiem, nazwy osób występujących w tytułach prac lub adnotacjach. Indeks odpowiednio dopełnia układ rzeczowy zasadniczego trzonu bibliografii, pozwalając czytelnikowi łatwo zorientować się w dorobku twórczym poszczególnych autorów, zajmujących się problematyką kopernikowską.

Z dużym prawdopodobieństwem można sądzić, że kolejna bibliografia M. Kopernika ukazałby się w Polsce w 1943 roku, kiedy to przypadała czterechsetna rocznica jego śmierci i ogłoszenia koronnego dzieła *De revolutionibus orbium coelestium*. Uczni polscy planowali uczcić te wydarzenia stosownymi obchodami²⁵, których częstym pokłosiem, jak już mogliśmy się zorientować, była bibliografia. Niestety plany te legły w gruzach z powodu wojny i okupacji niemieckiej.

²⁵ Jeszcze przed II wojną światową takie plany snuł m.in. S. Dickstein. Zob. D. Koźmian, *Samuel Dickstein jako organizator życia naukowego w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, w: *Polskie dziedzictwo edukacyjne od XVI do XX wieku – ciągłość i zmiana. Zbiór studiów ofiarowanych profesorowi Lechowi Mokrzańskiemu z okazji jubileuszu 80. urodzin*, red. R. Grzybowski, K. Jakubiak, M. Brodnicki, T. Maliszewski, Toruń 2015, s. 420.

Okres powojenny

Dalszy intensywny rozwój bibliografii kopernikańskich nastąpił po II wojnie światowej. Autorem pierwszej powojennej bibliografii osobowej M. Kopernika na gruncie polskim był regionalista, bibliotekarz, bibliofil i bibliograf, określane mianem „Śląskiego Estreichera”, L. Brożek²⁶. Zawodowo był on związany z Muzeum Miejskim w Cieszynie, gdzie w latach 1939-1971 pracował na stanowisku kustosa, z przerwą w czasie II wojny światowej. Pod wpływem swojego nauczyciela i mistrza ks. Józefa Londzina od wczesnej młodości zaczął interesować się bibliografią. Zainteresowanie to przyniosło cały szereg prac bibliograficznych²⁷. Szczególnym szacunkiem L. Brożek otaczał bibliografie osobowe i to zarówno podmiotowe, jak i przedmiotowe. Zajmował się nimi, poczynając od lat 30. XX wieku; jako pierwszą opracował *Bibliografię pism ks. Józefa Londzina* [„Zaranie Śląskie”, (1933) nr 2, s. 84-102]²⁸.

Posiadając rozległą wiedzę i znaczący dorobek w zakresie bibliografii osobowych, L. Brożek czuł się na siłach do podjęcia kolejnego wyzwania twórczego, a mianowicie przygotowania bibliografii M. Kopernika. U genezy tej bibliografii legła chęć oddania spóźnionego hołdu astronomowi w związku z czterechsetną rocznicą jego śmierci (1943 rok), której Polacy nie mogli należycie uczcić ze względu na wojnę. Bezpośrednią jednak przyczyną zaangażowania się bibliografa w to przedsięwzięcie był jego udział, jako kustosa muzeum cieszyńskiego, w otwarciu Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku w dniu 5 września 1948 roku, połączonym ze zjazdem Związku Muzeów w Polsce. Podniosła atmosfera tego wydarzenia oraz zauroczenie pięknem Fromborka sprawiły, że L. Brożek zafascynował się M. Kopernikiem i zaczął gromadzić piśmiennictwo na jego temat²⁹.

W wyniku wytężonej pracy dość szybko zestawił bibliografię osobową astronoma. Szukając możliwości jej wydrukowania, zwrócił się z prośbą o pomoc do historyka i jednocześnie bibliografa, późniejszego swojego serdecznego przyjaciela, Władysława Chojnackiego³⁰. Był on redaktorem serii zatytułowanej „Bibliografia Zachodnia”, wydawanej przez Instytut Zachodni w Poznaniu w postaci dodatku do czasopisma „Przegląd Zachodni”. Pomimo tego, że spis nie mieścił się w profilu tematycznym serii, to jednak W. Chojnacki, darzący bibliografię wielką estymą, zgodził się na wydanie *Bibliografii kopernikowskiej 1923-1948*, autorstwa L. Brożka, w ramach tejże serii³¹.

²⁶ M. Rządowolska, *Brożek Ludwik*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III*, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010, s. 28-30; F. Szymiczek, *Ludwik Brożek (1907-1976)*, „Studia Śląskie. Seria Nowa”, 33 (1978) s. 199.

²⁷ Był on autorem 28 wydanych bibliografii. Zob. Miękina-Pindur, *Ludwik Brożek*, s. 98-99; T. Urbańska, *Twórczość bibliograficzna Ludwika Brożka*, w: *Ludwik Brożek „Śląski Estreicher”*, red. J. Miękina-Pindur, Cieszyn 1998, s. 19-21.

²⁸ Miękina-Pindur, *Ludwik Brożek*, s. 99; W. Chojnacki, *Dr Ludwik Brożek (1907-1976)*, „Rocznik Cieszyński”, 4/5 (1983) s. 238-239.

²⁹ Miękina-Pindur, *Ludwik Brożek*, s. 100.

³⁰ W. Chojnacki, *Wspomnienie o Ludwiczku – przyjacielu*, „Biuletyn Ludoznawczy”, 8 (1978) s. 34.

³¹ L. Brożek, *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, „Przegląd Zachodni”, 5 (1949) nr 7/8, dod. „Bibliografia Zachodnia”, s. 1-30.

Twórca oparł swój spis, mający charakter podmiotowo-przedmiotowy, w głównej mierze na bibliografii W. Bruchnalskiego oraz na zestawieniu *Kleine Kopernikus-Bibliographie*, pióra niemieckiego bibliografa Fritza Kubacha, wydanym w czasie II wojny światowej w 1943 roku³², uwzględniającym wyłącznie publikacje niemieckie. Przygotowując swoją *Bibliografię*, L. Brożek utrzymał na ogół zasady doboru materiału wypracowane przez W. Bruchnalskiego. Poszerzył jedynie zasięg autorski. Włączył piśmiennictwo autorów obcych, dotyczące M. Kopernika, wydane nie tylko na terenie Polski, jak to czynił W. Bruchnalski, ale też poza jej granicami. Dzięki temu w bibliografii pojawiło się sporo prac francuskich, włoskich, angielskich i amerykańskich. Autor zarejestrował także wiele publikacji niemieckich, ale tylko tych, które nie były wykazane w bibliografii F. Kubacha. Opublikowane zestawienie miało zatem charakter komplementarny w stosunku do niemieckiej bibliografii kopernikowskiej, jak też w odniesieniu do pracy W. Bruchnalskiego, dopełnionej 10 nowymi publikacjami. W sumie cały spis liczy 308 pozycji, wydanych w zdecydowanej większości w dwudziestopięcioletnim okresie 1923-1948.

Zebrany materiał L. Brożek uporządkował w układzie rzeczowym, składającym się z siedmiu działów głównych, z których dwa dzielą się na jednostki podrzędne. Są to kolejno:

- I. Wiadomości bibliograficzne. Kopernikologowie.
- II. Pisma Kopernika.
- III. Życie i działalność Kopernika.
 1. Wydawnictwa zbiorowe.
 2. Tło kulturalne czasowe i miejscowe.
 3. Pochodzenie, narodowość.
 4. Młodość, lata nauki, nauczyciele.
 5. Miejsca pobytu Kopernika.
 6. Żywot Kopernika.
 7. Działalność Kopernika.
 - a) Kopernik jako astronom.
 - b) Kopernik jako ekonomista.
 - c) Kopernik jako filozof.
 - d) Kopernik jako lekarz.
 - e) Kopernik jako poeta.
 - f) Kopernik jako umysł wszechstronny.
- IV. Kopernik w literaturze pięknej.
 1. Wiersze.
 2. Proza.
- V. Muzeum Kopernika.
- VI. Portrety Kopernika – Kopernik w sztuce.
- VII. Artykuły jubileuszowe i okolicznościowe.

³² F. Kubach, *Kleine Kopernikus-Bibliographie*, w: *Nikolaus Kopernikus*, München 1943, s. 286-304, 374-375.

Łatwo można zauważyć, że schemat układu zrębu głównego oraz nazewnictwo większości działów i poddziałów nawiązuje do dzieła W. Bruchnalskiego. Również szeregowanie wewnętrzne jest alfabetyczne, a całość dopełnia, podobnie jak *Bibliografię kopernikowską 1509-1923*, indeks osobowy.

Zestawienie L. Brożka spotkało się z pozytywną oceną recenzenta³³. Autor wiedział jednak, że wydany spis wymaga dalszych uzupełnień. Dlatego zgłosił postulat kontynuacji prac nad bibliografią M. Kopernika i to nie tylko w celu dopełnienia swojego dzieła. Uważał, że „Pożądane byłoby krytyczne scalenie wszystkich *copernicanów*, wyszczególnionych w bibliografiach dotychczasowych, i wydanie pełnej bibliografii kopernikowskiej w postaci oddzielnego wydawnictwa”³⁴.

Myśl tę, za sugestią pomysłodawcy, zaczęto realizować, poczynając od 1950 roku, w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Sprawę opracowania kompletnej bibliografii osobowej M. Kopernika podjął młody wówczas asystent biblioteczny H. Baranowski³⁵. Zachęcony do pracy przez kustosza Stanisława Lisowskiego zaczął rozpisywać na fiszki i komasować trzy wcześniejsze bibliografie kopernikowskie: W. Bruchnalskiego, F. Kubacha i L. Brożka. W ten sposób rozpoczął on swoją „przygodę” z bibliografią, którą, jak sam stwierdził „(...) zacząłem niewinnie i jakby dla zabawy”³⁶. Wkrótce bibliografia, obok bibliotekarstwa, stała się jego największą pasją. Poświęcił jej całe swoje dalsze życie zawodowe, co zaowocowało wieloma, niejednokrotnie pionierskimi, nierzadko monumentalnymi wydawnictwami. Bogaty i niezmiernie wartościowy dorobek w zakresie bibliografii sprawił, że H. Baranowski stał się jednym z najznamienitszych polskich bibliografów, zyskując szaczone miano *Homo Bibliographicus*³⁷.

Opracowując bibliografię kopernikowską, oprócz scalenia trzech wspomnianych zestawień, stanowiących zasadniczy korpus tworzonego spisu, H. Baranowski wykorzystał wszelkie inne dostępne źródła informacji. Przejrzał i rozpiisał wiele różnorodnych bibliografii, zwłaszcza specjalnych dziedzinowych, zarówno polskich, jak i obcych, przewertował komplety rozmaitych czasopism, w tym szereg zagranicznych, zapoznał się z licznymi gazetami oraz stosownymi kartotekami. Część materiałów pozyskał od L. Brożka. Nie pominął też informacji zawartych w przypisach i literaturze przedmiotu. Warto podkreślić, że w trosce o jak największą wiarygodność swojego zestawienia, autor przejrzał niemal każdą pozycję związaną z M. Kopernikiem z autopsji³⁸. Świadczy to o niezwyklej pracowitości, wnikliwości i dociekliwości bibliografa.

³³ L. Brożek, *Bibliografia kopernikowska*, [rec.]: -m- [W. Oszełda], *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, „Zwrot”, 1 (1949) nr 1, s. 16.

³⁴ Brożek, *Bibliografia kopernikowska*, s. 4.

³⁵ A. Znajomski, *Henryk Baranowski (1920-2011) jako twórca bibliografii lokalnych*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, (2020) nr 1, s. 146-147.

³⁶ *Homo bibliographicus*, s. 34.

³⁷ Taką nazwę nadało H. Baranowskiemu toruńskie środowisko naukowe, przygotowując na jego cześć cytowaną już książkę, zatytułowaną *Homo bibliographicus*. Zob. też (w), *Odszedł wielki bibliograf*, „Głos Uczelni”, 20 (2011) nr 3, s. 23.

³⁸ A. Supruniuk, M.A. Supruniuk, *Bibliotekarz i bibliograf. Pół wieku pracy dra Henryka Baranowskiego na UMK*, „Głos Uczelni”, 3 (1994) nr 1, s. 6.

Pierwotnie zakładano, że bibliografia ukaże się w 1953 roku nakładem Ossolineum. Miała ona uświetnić obchodzony wówczas w Polsce Rok Kopernikowski³⁹. Choć H. Baranowski przygotował całą bibliografię na czas, to jednak problemy formalne związane z cenzurą spowodowały, że nastąpiło kilkuletnie opóźnienie w jej wydaniu⁴⁰.

W związku z zaistniałą sytuacją H. Baranowski postanowił ogłosić na łamach czasopisma „*Ekonomista*” fragment ze zgromadzonego piśmiennictwa, zatytułowany *Mikołaj Kopernik – ekonomista. Bibliografia*⁴¹. Wydane zestawienie, liczące 80 pozycji, odnotowuje publikacje dotyczące ekonomicznej działalności M. Kopernika. Gromadzi prace wydane w latach 1722-1953, o nieograniczonym zasięgu autorskim, językowym, terytorialnym i wydawniczo-formalnym. Uwzględnił publikacje naukowe, popularnonaukowe oraz drobne artykuły publicystyczne, w tym zamieszczone na łamach prasy codziennej. Spis składa się z dwóch ciągów alfabetycznych. W pierwszym wyeksponowane zostały prace najnowsze ogłoszone w latach powojennych, głównie w 1953 roku. W drugim zaś wykazano publikacje z okresu wcześniejszego.

W trakcie zmagania się z cenzurą H. Baranowski kontynuował pracę nad zasadniczym dziełem. Będąc pilnym i sumiennym bibliografem, ciągle uzupełniał zebrany materiał. Doprowadziło to do zwiększenia objętości całego zestawienia o niemal 30%, z początkowych 2800 pozycji do 3992. Wzrost liczby opisów wynikał przede wszystkim z przesunięcia górnej granicy zasięgu chronologicznego tworzonego spisu z 1953 na 1955 rok.

Ostatecznie po długim oczekiwaniu *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*, w opracowaniu H. Baranowskiego, ukazała się w Warszawie w 1958 roku nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego. Choć autor nie do końca był zadowolony z wydanej publikacji z powodu wydrukowania jej na słabym papierze oraz sporej liczby drobnych błędów, to jednak ogłoszony spis odegrał bardzo ważną rolę w jego dorobku. Jak sam bowiem wyznał po latach „(...) *Bibliografia kopernikowska* dała mi – w pewnym sensie – nazwisko”⁴². Sprawiało to, że zaczął on podejmować kolejne nie mniej ambitne wyzwania bibliograficzne, wśród których były kontynuacje zestawień odnoszących się do M. Kopernika.

Henryk Baranowski z góry założył, iż spis będzie rejestrował wyłącznie prace drukowane. W doborze materiału pominął zatem rękopisy. Selekcją objął także mapy i ryciny oraz mało wartościowe materiały kronikarskie. Nie uwzględnił również informacji o M. Koperniku zawartych w podręcznikach i encyklopediach.

W ramach przyjętych kryteriów gromadzenia materiału bibliograf zmierzał, jak już zostało powiedziane, do przygotowania kompletnej podmiotowo-przedmiotowej

³⁹ H. Baranowski, *Bibliografia kopernikowska 1509-1953*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 7 (1953) z. 1/4, s. 75-76, Poznański, *Bibliografie kopernikowskie*, s. 91.

⁴⁰ Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, Korespondencja Ludwika Brożka, Zbiór nieopracowany, List Henryka Baranowskiego do L. Brożka z 26.03.1953 r. oraz List H. Baranowskiego do L. Brożka z 18.10.1954 r.

⁴¹ H. Baranowski, *Mikołaj Kopernik – ekonomista. Bibliografia*, „*Ekonomista*”, (1953) nr 4, s. 251-255.

⁴² *Homo bibliographicus*, s. 35.

bibliografii osobowej astronoma. Realizując ten cel, nie wprowadził żadnych ograniczeń pod względem zasięgu autorskiego, językowego i terytorialnego. Podobnie jak jego poprzednicy, nie ograniczył również zasięgu wydawniczo-formalnego.

Konstrukcję bibliografii H. Baranowski oparł na układzie systematycznym, wzorowanym w znacznym stopniu na strukturze stworzonej przez W. Bruchnalskiego i L. Brożka. Zebrane piśmiennictwo podzielił na dziesięć następujących działów głównych:

- I. Pisma Kopernika (układ chronologiczny).
- II. Bibliografie.
- III. Monografie i opracowania ogólne oraz dzieła zbiorowe (układ chronologiczny).
- IV. Biografia.
- V. Twórczość i działalność Kopernika.
- VI. Znaczenie Kopernika.
- VII. Kopernik w literaturze pięknej.
- VIII. Kopernik w sztuce.
- IX. Muzea, wystawy oraz inne formy uczczenia pamięci Kopernika.
- X. Obchody rocznic oraz piśmiennictwo okolicznościowe.

Większość z nich, za wyjątkiem działu szóstego, dzieli się na poddziały pierwszego rzędu.

Wewnątrz poszczególnych jednostek podrzędnych autor zastosował rozmaite sposoby porządkowania opisów. W części podmiotowej wprowadził układ chronologiczny. Natomiast w części przedmiotowej, obok przeważającego szeregowania alfabetycznego, zastosował także układ chronologiczny, logiczny i przedmiotowy. Każdy z nich został dobrze dobrany do działów i poddziałów.

Zestawienie uzupełnił odpowiednim aparatem informacyjno-pomocniczym. Składa się on z „Przedmowy”, nie tylko w języku polskim, ale też francuskim, co znacznie poszerzyło zasięg oddziaływania *Bibliografii*, „Wykazu nazw bibliotek”, „Wykazu wydawnictw ciągłych (wraz z ich skrótami)”, „Indeksu tytułów pism Kopernika”, „Pism wątpliwego autorstwa”, „Indeksu nazw osobowych”, „Spisu ilustracji” oraz „Spisu treści”, oddającego budowę całego dzieła. Każdy z tych wykazów został starannie przygotowany, dzięki czemu stanowią one cenną pomoc dla użytkowników publikacji.

Bibliografia kopernikowska została zauważona przez wielu krytyków i to nie tylko polskich, ale też obcych⁴³. W przychylnych opiniach podkreślili oni tytaniczny wkład pracy autora oraz bardzo wysoką wartość informacyjną dzieła. Jednocześnie nakłaniano autora do kontynuowania tej pracy.

Oprócz recenzentów *Bibliografią* zainteresowała się także nowojorska firma wydawnicza Lenox Hill Publishing&Distributing Corp. W 1970 roku przedrukowała

⁴³ W sumie *Bibliografia* doczekała się 9 recenzji. Zob. np. H. Baranowski *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*, Warszawa 1958, [rec.]: L. Jarzębowski, „Zapiski Historyczne”, 25 (1960) z. 3/4, s. 166-169; G. Feuillebois, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 6 (1959) nr 9, s. 381-383.

ona spis bez wiedzy i zgody autora. Henryk Baranowski, nie kryjąc zaskoczenia tym faktem, docenił walory edytorskie ogłoszonego reprintu⁴⁴.

Doskonałą okazją do dalszego dynamicznego rozwoju bibliografii osobowych M. Kopernika była pięćsetna rocznica urodzin astronoma, przypadająca w 1973 roku. Świątowano ją nie tylko w całej Polsce, ale też na całym świecie dzięki decyzji UNESCO, ustanawiającej rok 1973 międzynarodowym Rokiem Kopernika. W Polsce, aby godnie uczcić to doniosłe wydarzenie, poza organizacją wielu okolicznościowych uroczystości, przygotowywano również bibliografie poświęcone uczonemu.

Zapoczątkował je H. Baranowski, który w 1970 roku opublikował spis *Bibliography of Polish Works on Copernicus. /Selection of Works Published between 1946 and 1969/*⁴⁵, będący w rzeczywistości wyborem części polskiego piśmiennictwa z *Bibliografii kopernikowskiej 1509-1955*. Poprzez to selektywne zestawienie, wydane w całości w języku angielskim, a następnie przedrukowane w wersji francuskiej, niemieckiej, hiszpańskiej i rosyjskiej, autor chciał rozpropagować w społeczności międzynarodowej wkład polskich uczonych do badań nad życiem i działalnością naukową M. Kopernika. W spisie uwzględnił druki zwarte oraz artykuły z czasopism naukowych ogłoszone w latach 1946-1969. Zebrane opisy, dopełnione analizami omawiającymi treść rozpisywanych publikacji, uporządkował w kolejności alfabetycznej nazwisk autorów.

Na początku lat 70. XX wieku, obok H. Baranowskiego, w prace nad bibliografiami M. Kopernika zaangażowali się również inni bibliografowie i bibliotekarze, reprezentujący rozmaite ośrodki z całego niemal kraju. Ich wysiłek twórczy przyniósł cały szereg bibliografii kopernikowskich. Z reguły były to wyborowe, zazwyczaj niewielkie objętościowo, bibliografie osobowe przedmiotowe, sporadycznie podmiotowo-przedmiotowe, wydawane zarówno w postaci samoistnej zwartej, jak też w formie utworów bibliograficznych, zamieszczanych na łamach czasopism oraz w dziełach zbiorowych, edytowane często jako wydawnictwa powielane. Miały one służyć pomocą przy organizacji różnorodnych imprez, przygotowywanych z okazji uroczystości jubileuszowych. Były jednocześnie doskonałym narzędziem do popularyzacji w społeczeństwie polskim, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, postaci M. Kopernika, jego wielokierunkowej działalności i piśmiennictwa jemu poświęconego. Adresowano je przede wszystkim do bibliotekarzy, nauczycieli, pracowników kulturalno-oświatowych, instruktorów zajęć pozaszkolnych i innych organizatorów spotkań środowiskowych, których zadaniem było przygotowywanie różnych form obchodów kopernikowskich w bibliotekach, ośrodkach kultury, szkołach i innych placówkach wychowawczych.

Pierwsze owoce tych szeroko zakrojonych prac bibliograficznych pojawiły się w 1971 roku w wielu miastach Polski.

Danuta Łukowiak, reprezentująca poznańskie środowisko bibliotekarskie, opracowała spis zatytułowany *Mikołaj Kopernik. Materiały bibliograficzne dla nauczyciela i ucznia* (Poznań 1971), ogłoszony przez Dział Bibliografii i Infor-

⁴⁴ *Homo bibliographicus*, s. 34.

⁴⁵ H. Baranowski, *Bibliography of Polish Works on Copernicus. /Selection of Works Published between 1946 and 1969/*, w: *Nicolaus Copernicus*, Warsaw 1970, s. 13-31.

macji Pedagogicznej Biblioteki Województwa Poznańskiego i Miasta Poznania. Autorka, wychodząc naprzeciw oczekiwaniom nauczycieli i uczniów, wyselekcjonowała i uszeregowała w układzie działowym piśmiennictwo przydatne w pracy dydaktyczno-wychowawczej do przygotowania lekcji oraz zajęć pozalekcyjnych poświęconych M. Kopernikowi. Zarejestrowała książki, w tym także zapowiedzi wydawnicze, oraz artykuły z czasopism naukowych i popularnonaukowych dotyczące życia i działalności astronoma oraz ukazujące jego postać w literaturze pięknej i ikonografii.

Teresa Frudko, związana z bibliotekarstwem olsztyńskim, zestawiła bibliografię pt. *Mikołaj Kopernik w literaturze pięknej*⁴⁶. Posiłkując się bibliografią kopernikowską H. Baranowskiego z 1958 roku, polską bieżącą bibliografią narodową („Przewodnikiem Bibliograficznym” i „Bibliografią Zawartości Czasopism”) oraz „Polską Bibliografią Literacką”, wyłowila utwory literackie pisane prozą, poetyckie i dramatyczne, poświęcone M. Kopernikowi, wydane w postaci książek oraz artykułów z czasopism i prasy. Zebrane prace, dopełnione niejednokrotnie analizami wskazującymi, uporządkowała rodzajami literackimi (I. Proza, II. Poezja, III. Utwory sceniczne).

Janina Jaworska, należąca do łódzkiego ośrodka bibliograficzno-bibliotekarskiego⁴⁷, stworzyła spis przedmiotowy o tytule *Mikołaj Kopernik. Wybór bibliograficzny*, zamieszczony w pracy zbiorowej, wydanej przez Łódzki Dom Kultury⁴⁸. To selektywne opracowanie, liczące 300 pozycji, powstało w oparciu o publikacje wybrane ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Wśród zarejestrowanego piśmiennictwa znalazły się książki, artykuły z czasopism naukowych i popularnonaukowych oraz rozprawy z dzieł zbiorowych ogłoszone przez Polaków na terenie Polski w rodzimym języku, dotyczące życia i działalności M. Kopernika oraz zainteresowania jego osobą w muzealnictwie, sztuce i literaturze pięknej. Cały materiał został zgrupowany w układzie systematycznym, złożonym z siedmiu działów zasadniczych. Kolejno są to: „Opracowania ogólne”; „Przyczynki biograficzne”; „Dzieło Kopernika”; „Muzea i wystawy kopernikowskie”; „Kopernik w sztuce oraz inne formy kultu”; „Rocznice i obchody kopernikowskie”; „Wydawnictwa beletrystyczne”. Większość z nich dzieli się na poddziały pierwszego rzędu. Układ wewnętrzny w ramach działów i jednostek podrzędnych jest alfabetyczny. Pomocą w posługiwaniu się bibliografią służy spis tytułów czasopism i ich skrótów oraz wykaz innych skrótów bibliograficznych.

Spod pióra Pauliny Paślawskiej wyszło wyborowe zestawienie podmiotowo-przedmiotowe, noszące tytuł *Mikołaj Kopernik. (Wybór materiałów do bibliografii z lat 1945-1970)*, przygotowane na zlecenie Wojewódzkiego Domu

⁴⁶ T. Frudko, *Mikołaj Kopernik w literaturze pięknej*, Olsztyn [1971?].

⁴⁷ Z. Wilińska, *Jaworska Janina*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, red. I. Treichel, Warszawa 1986, s. 81-82.

⁴⁸ J. Jaworska, *Mikołaj Kopernik. Wybór bibliograficzny*, w: *500 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika. Informator dla pracowników kulturalno-oświatowych*, red. K. Kołaczyk, Łódź 1971, s. 29-57.

Kultury w Rzeszowie⁴⁹. Odnotowuje ono najpierw twórczość polskiego uczonego, a następnie publikacje samoistne zwarte oraz artykuły z czasopism odnoszące się do wszystkich obszarów jego aktywności naukowej. Materiał uporządkowano w układzie działowym, składającym się z dziewięciu działów, takich jak: „Pisma Kopernika (druki zwarte i artykuły w czasopismach)”; „Opracowania dotyczące życia i działalności M. Kopernika”; „Bibliografie poświęcone M. Kopernikowi”; „Z dziejów rękopisów Kopernika”; „Kopernik jako astronom”; „Kościół a system Kopernika”; „Kopernik jako filozof, matematyk, fizyk, ekonomista, budowniczy, prawnik, geograf, przyrodnik, lekarz, numizmatyk, literat”; „Działalność patriotyczna i obywatelska Kopernika”; „Kopernik w literaturze pięknej, w plastyce, muzyce, filatelistyce, numizmatyce”. W ich obrębie opisy ułożono alfabetycznie. Całość uzupełnia wykaz tytułów czasopism oraz spis ważniejszych skrótów bibliograficznych.

Natomiast Jan Smolarz z lubelskiego ośrodka bibliotekarskiego zestawił bibliografię pt. *Mikołaj Kopernik 1473-1973*⁵⁰. Zgromadził w niej w układzie według form piśmienniczych wybór publikacji popularnonaukowych, literatury pięknej oraz artykułów z czasopism i gazet, stanowiących wartościowy materiał do organizacji m.in. imprez oświatowych o tematyce kopernikowskiej. W 1972 roku ukazała się kontynuacja tegoż spisu, o identycznym tytule, opracowana przez tego samego autora, ze zmienionym jedynie układem zrębu głównego na porządek alfabetyczny⁵¹.

Rok 1972 przyniósł też inne bibliografie. Na łamach „Biuletynu Pedagogicznego”, będącego kwartalnikiem poświęconym problemom wychowania pozalekcyjnego i pozaszkolnego, wydawanego przez Pałac Młodzieży w Katowicach, opublikowano spis pt. *Bibliografia kopernikowska. Wybór uzupełniający*, przygotowany przez Marię Twardowską⁵². Zestawienie, odnotowujące książki i artykuły z wydawnictw periodycznych było dedykowane przede wszystkim dla nauczycieli zajęć pozalekcyjnych oraz pracowników kulturalno-oświatowych jako pomoc przy organizacji imprez środowiskowych, upamiętniających postać M. Kopernika. Pomocą w poszukiwaniu odpowiednich materiałów służył układ zrębu głównego składający się z pięciu działów: „I. Obchody roku kopernikowskiego”; „II. Życie i działalność”; „III. Kopernik w literaturze pięknej”; „IV. Materiały repertuarowe”; „V. Ciekawostki”, grupujących poszczególne opisy w kolejności alfabetycznej.

Podobny cel przyświecał dwóm kolejnym opracowaniom, powstałym w Okręgowym Ośrodku Metodycznym w Bydgoszczy, tj. *Wyborowi bibliografii kopernikowskiej*, autorstwa Feliksa Moskala⁵³ oraz wykazowi *Filmy oświatowe po-*

⁴⁹ P. Paślawska, *Mikołaj Kopernik. (Wybór materiałów do bibliografii z lat 1945-1970)*, „Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Domu Kultury w Rzeszowie”, (1971) nr 1/2, s. 111-130.

⁵⁰ J. Smolarz, *Mikołaj Kopernik 1473-1973*, „Biblioteczna Służba Informacyjna Województwa Lubelskiego”, 15 (1971) nr 1, s. 7-17.

⁵¹ sm [J. Smolarz], *Mikołaj Kopernik 1473-1973*, „Biblioteczna Służba Informacyjna Województwa Lubelskiego”, 16 (1972) nr 1, s. 20-27.

⁵² M. Twardowska, *Bibliografia kopernikowska. Wybór uzupełniający*, „Biuletyn Pedagogiczny”, (1972) nr 3/4, s. 40-42.

⁵³ F. Moskał, *Wybór bibliografii kopernikowskiej*, w: *Mikołaj Kopernik. Materiały na obchody kopernikowskie dla szkół i placówek pozaszkolnych*, Bydgoszcz 1972, s. 22-27.

święcone *Mikołajowi Kopernikowi*, zestawionemu przez Jerzego Paprzyckiego⁵⁴. Oba spisy miały być pomocne nauczycielom i wychowawcom w organizowaniu obchodów kopernikowskich w szkołach i placówkach wychowania pozaszkolnego. W pierwszym z nich zostały wykazane publikacje (książki i artykuły z czasopism) dotyczące życia i wielokierunkowej aktywności twórczej M. Kopernika. Zgrupowano je w dziewięciu działach: „I. Życie i działalność Kopernika na tle własnej epoki. Znaczenie Kopernika”; „II. Kopernik jako astronom”; „III. Kopernik jako ekonomista”; „IV. Myśl filozoficzna Kopernika”; „V. Obywatelska działalność Kopernika”; „VI. Kopernik jako lekarz”; „VII. Kopernik w literaturze pięknej”; „VIII. Pamiątki po wielkim Koperniku”; „IX. Problematyka kopernikowska w dydaktyczno-wychowawczej pracy szkoły”. Wewnątrz nich zastosowano porządek alfabetyczny. Natomiast w drugiej bibliografii zebrano zrealizowane produkcje filmowe poświęcone astronomowi oraz wykazano zapowiedzi filmowe przygotowywane w latach 1971-1972.

Również anonimowe zestawienie o tytule *Mikołaj Kopernik 500 rocznica urodzin. Bibliografia selekcyjna* (Lublin 1972), powstałe w Dziale Informacyjno-Bibliograficznym Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Lublinie, miało służyć nauczycielom oraz instruktorom kulturalno-oświatowym jako instrument przydatny do przygotowania prelekcji i referatów na akademie i inne uroczystości kopernikowskie organizowane w szkołach oraz w domach kultury. Wykazano w nim wybór polskiej literatury naukowej i popularnonaukowej, wierszy i pieśni oraz dramatów i inscenizacji powstałych na cześć M. Kopernika. Zgromadzone opisy ułożono według form piśmienniczych.

Z kolei spis zatytułowany *Bibliografia*, przygotowany przez J. Jaworską⁵⁵, był przeznaczony przede wszystkim dla pracowników i działaczy kulturalno-oświatowych. Miał stanowić jednocześnie bazę materiałową dla uczestników różnych gier i konkursów o tematyce kopernikowskiej. Autorka uwzględniła w układzie działowym wybór książek, artykułów i rozpraw z dzieł zbiorowych, dotyczących pochodzenia, daty śmierci i grobu Kopernika. Zebrała piśmiennictwo ukazujące uczonego jako astronoma oraz jego wkład do innych nauk i zawodów. Opisała też wydawnictwa beletrystyczne oraz publikacje o muzeach i wystawach poświęconych M. Kopernikowi. Dokonując selekcji w zgromadzonym materiale, kierowała się względami praktycznymi. Starła się dostarczyć czytelnikom informacje o najbardziej przydatnych opracowaniach.

W roku jubileuszowym 1973 nastąpił dalszy rozwój omawianych bibliografii. Janina Huppenthal przygotowała przedmiotowe opracowanie pt. *Mikołaj Kopernik (1473-1543). Poradnik bibliograficzny* (Warszawa, Toruń 1973). W poradniku autorka zarejestrowała 222 prace dotyczące życia i wielopłaszczyznowej działalności astronoma, wydane w Polsce w latach 1945-1971 w postaci książek, artykułów z czasopism oraz fragmentów bibliograficznych. Ponadto odnotowała zapowiedzi wydawnicze oraz w odrębnym wykazie numery specjalne czasopism

⁵⁴ J. Paprzycki, *Filmy oświatowe poświęcone Mikołajowi Kopernikowi*, w: *Mikołaj Kopernik. Materiały na obchody*, s. 28-32.

⁵⁵ J. Jaworska, *Bibliografia*, w: *Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię*, red. A. Grzejevska, Warszawa 1972, s. 189-194.

poświęcone M. Kopernikowi. W doborze materiału skoncentrowała się na rejestracji piśmiennictwa najnowszego. Publikacje starsze oraz prace przeznaczone dla dzieci i młodzieży do 14. roku życia poddała selekcji. Dla jak najlepszego zapoznania czytelników z tematyką zgromadzonego materiału zastosowała układ systematyczny, składający się ośmiu działów głównych: „I. Opracowania ogólne”; „II. Publikacje biograficzne”; „III. Epoka Kopernika”; „IV. Kopernik-astronom”; „V. Działalność publiczna Kopernika”; „VI. Kopernik-humanista – przedstawiciel epoki Odrodzenia”; „VII. Dokumenty kultu i pamięci”; „VIII. Kopernik w literaturze pięknej”. Wewnątrz działów oraz jednostek niższego rzędu występuje układ alfabetyczny. Ponadto poszczególne opisy uzupełniają analizy wskazujące. Zestawienie dopełnia indeks alfabetyczny autorów publikacji. Zgodnie z zamierzeniem autorki spis był przeznaczony przede wszystkim dla bibliotekarzy bibliotek powszechnych oraz osób zajmujących się popularyzacją wiedzy o M. Koperniku.

Natomiast Olgierd Wołczek przeznaczył swoje niewielkie objętościowo adnotowane zestawienie zatytułowane *Mikołaj Kopernik (1473-1543)* dla młodzieży od 12. roku życia⁵⁶. Wykazał w nim w dwóch ciągach alfabetycznych najpierw prace popularnonaukowe, a następnie opowiadania o M. Koperniku. Uwzględnił książki i ich fragmenty ogłoszone w Polsce oraz będące w druku, napisane przez Polaków w polskim języku.

Maria Wojtkiewicz z Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu opracowała *Materiały bibliograficzne o Mikołaju Koperniku*⁵⁷, mające charakter zestawienia podmiotowo-przedmiotowego. W doborze materiału uwzględniła na wstępie *Wybór pism* M. Kopernika, a w dalszej części zestawiała w wyborze książki polskich autorów, traktujące o astronomie, ogłoszone w Polsce w różnych językach. Wyselekcjonowane druki ułożyła alfabetycznie według nazwisk autorów publikacji i tytułów dzieł anonimowych.

W opolskim środowisku naukowym powstała także *Bibliografia dotycząca pochodzenia i narodowości Mikołaja Kopernika*⁵⁸. Twórca oparł to zestawienie na *Bibliografii kopernikowskiej* H. Baranowskiego. Wybrał z niej 224 publikacje, dotyczące, określonych w tytule spisu, spornych kwestii pochodzenia i narodowości astronoma. W zebranych materiale znalazły się druki zwarte, artykuły z czasopism i prasy oraz fragmenty bibliograficzne o nieograniczonym zasięgu autorskim, terytorialnym i językowym. Publikacje zostały ułożone alfabetycznie w obrębie trzech nadrzędnych grup: „1. Piśmiennictwo polskie”; „2. Piśmiennictwo niemieckie”; „3. Piśmiennictwo inne”.

Na łamach „Informatora Bibliotekarza i Księgarza” Otolia Wiaczkis zgromadziła w układzie typograficznym wykaz zapowiedzi wydawniczych dzieł M. Kopernika

⁵⁶ O. Wołczek, *Mikołaj Kopernik (1473-1543)*, w: O. Wołczek, *Wśród planet i gwiazd. Poradnik bibliograficzny dla młodzieży od 12 lat*, Warszawa 1973, s. 11-15.

⁵⁷ M. Wojtkiewicz, *Materiały bibliograficzne o Mikołaju Koperniku. Wybór*, „Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego”, 15 (1973) nr 2/3, s. 49-52.

⁵⁸ Jap, *Bibliografia dotycząca pochodzenia i narodowości Mikołaja Kopernika*, „Kwartalnik Opolski”, 19 (1973) nr 1/2, s. 174-190.

i opracowań jemu poświęconych⁵⁹. Opisy poszczególnych prac wzbogaciła analizami wskazującymi poruszane w nich zagadnienia.

Z kolei Hanna Uniejewska w czasopiśmie „*Ekonomista*” zamieściła wybór publikacji pokazujących znaczenie M. Kopernika w rozwoju światowej nauki, a zwłaszcza myśli ekonomicznej⁶⁰. Przygotowanemu zestawieniu nadała formę bibliografii podmiotowo-przedmiotowej. Zarejestrowała w niej nie tylko publikacje dotyczące życia i działalności astronoma na polu ekonomii, ale też odnotowała opisy jego prac z tej dziedziny wiedzy. W doborze materiału wykazała książki, artykuły z czasopism, rozprawy z dzieł zbiorowych, bibliografie, hasła słownikowe oraz tłumaczenia, wydane w Polsce i za granicą, zachowując przy tym nieograniczony zasięg autorski i językowy. Jak sama przyznała „W (...) wyborze piśmiennictwa uwzględniono przede wszystkim publikacje najnowsze, także o mniejszym znaczeniu merytorycznym”⁶¹. W głównej mierze starała się zaprezentować piśmiennictwo ogłoszone po 1971 roku, którego nie wykazał H. Baranowski w swojej bibliografii. Zgromadzone opisy ułożyła w czterech działach: „1. Bibliografie. Dokumentacja”; „2. Życiorysy i przyczynki biograficzne”; „3. Monografie i opracowania ogólne”; „4. Mikołaj Kopernik jako ekonomista”. Wewnątrz nich prace uporządkowała alfabetycznie.

Niewątpliwie najważniejszą i najobszerniejszą spośród bibliografii ogłoszonych w 1973 roku opracował H. Baranowski. Już podczas tworzenia scharakteryzowanej *Bibliografii kopernikowskiej 1509-1955* autor zaczął kompletować materiał do drugiego tomu tegoż dzieła⁶². W rezultacie podjętej pracy H. Baranowski zestawił *Bibliografię kopernikowską II 1956-1971*, opublikowaną w Warszawie w 1973 roku przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

W tym spisie twórca kierował się analogicznymi kryteriami doboru materiału jak w zestawieniu za lata 1509-1955. Nadrzędnym jego zamierzeniem było dążenie do kompletności w gromadzeniu piśmiennictwa w obrębie przyjętych założeń. Stąd H. Baranowski nie zawęził w żaden sposób zasięgu terytorialnego, językowego i wydawniczo-formalnego oraz autorskiego, z tym że tylko w części przedmiotowej. Podobnie jak w tomie pierwszym, spisowi nadał charakter retrospektywnej bibliografii podmiotowo-przedmiotowej, rejestrującej publikacje ogłoszone w okresie 1956-1971. Ponadto, pragnąc zapoznać czytelników z najnowszymi wydawnictwami poświęconymi astronomowi, w „*Aneksie*” zamieścił opisy kilkunastu ważniejszych pozycji wydanych w Polsce w latach 1972-1973 oraz będących w druku.

Znaczny przyrost publikacji kopernikowskich ogłoszonych po 1958 roku sprawił, że bibliograf poszerzył nieco selekcję merytoryczną w porównaniu z tomem pierwszym. Objął nią popularne artykuły i notki prasowe niewnoszące niczego nowego do badań nad M. Kopernikiem oraz fragmenty z opracowań z zakresu

⁵⁹ O. Wiaczkis, *Mikołaj Kopernik (Dzieła i opracowania)*, „*Informator Bibliotekarza i Księgarza*”, (1973) s. 162-168.

⁶⁰ H. Uniejewska, *Mikołaj Kopernik – wielki humanista i ekonomista. Wybór piśmiennictwa*, „*Ekonomista*”, (1973) nr 4, s. 853-861.

⁶¹ Tamże, s. 853.

⁶² Jarzębowski, „*Zapiski Historyczne*”, s. 169.

historii nauki. Trzeba przyznać, że była to słuszna decyzja. Dzięki niej *Bibliografia* nie straciła na wartości informacyjnej, a wręcz przeciwnie, zyskała, ponieważ pozbyła się ciężaru publikacji mało przydatnych do analiz naukowych, niejednokrotnie powtarzających wcześniejsze ustalenia.

W porządkowaniu materiału H. Baranowski utrzymał układ systematyczny w zrębie głównym, przy czym rozbudował nieco jego konstrukcję. Całość podzielił na dwie zasadnicze części. W pierwszej z nich, podmiotowej, zatytułowanej „Pisma Kopernika” wprowadził dwa działy: „I. Pisma autentyczne”; „II. Pisma pseudokopernikowskie”. Każdy z nich porządkuje piśmiennictwo w układzie chronologicznym.

Natomiast część druga, przedmiotowa, pt. „Piśmiennictwo o Koperniku” ma bardziej złożoną strukturę. Składa się ona z dziewięciu działów: „I. Dział ogólny”; „II. Opracowania ogólne”; „III. Bibliografia”; „IV. Twórczość i działalność Kopernika”; „V. Znaczenie Kopernika”; „VI. Kopernik w literaturze pięknej”; „VII. Kopernik w sztuce”; „VIII. Różne formy uczczenia pamięci Kopernika”; „IX. Popularne piśmiennictwo okolicznościowe”. Spośród nich tylko dział ostatni nie dzieli się na poddziały niższych rzędów.

Zmiany nastąpiły także w szeregowaniu wewnętrznym. W większości działów i poddziałów dominuje układ według chronologii wydawniczej. Jedynie w pięciu poddziałach, takich jak: „4. Badacze Kopernika” (dział I), „9. Osoby z kręgu Kopernika” (dział III), „11. Miejscowości związane z Kopernikiem” (dział III), „2. Pomniki” (dział VII) oraz „1. Muzea” (dział VIII) występuje układ przedmiotowy, zestawiający opisy w kolejności alfabetycznej, wyróżnionych graficznie przez spacjowanie nazwisk osób lub nazw miejscowości, którym są poświęcone publikacje. Wewnątrz nich występuje porządek chronologiczny.

Pewne modyfikacje nastąpiły również wśród materiałów informacyjno-pomocniczych. Z jednej strony zostały one uszczuplone o „Wykaz nazw bibliotek” i „Spis ilustracji”, z drugiej zaś wzbogacono je o trzy nowe zestawienia, którymi są „Ważniejsze źródła bibliograficzne”, „Wykaz skrótów” oraz wspomniany już „Aneks”. Ponadto przybył spis treści w języku francuskim. Do nowopowstałej *Bibliografii* twórca dołączył także erratę, w której skorygował pozycje niedokładnie bądź błędnie opisane w zestawieniu z 1958 roku. Pozostałe informatory pomocnicze zasadniczo nie różnią się od tych, które występują w tomie pierwszym.

Badane bibliografie były zestawiane i wydawane także po 1973 roku, aczkolwiek ich rozwój nie był już tak intensywny i dynamiczny jak w roku jubileuszu oraz w latach bezpośrednio go poprzedzających.

W 1974 roku ukazał się spis pt. *Nowe publikacje (dotyczące Mikołaja Kopernika)*, zestawiony przez Andrzeja Bukowskiego⁶³. Autor wykazał w nim polskie publikacje naukowe i popularnonaukowe ogłoszone w latach 1968-1973. Pod względem wydawniczo-formalnym uwzględnił książki, artykuły z czasopism, hasła słownikowe oraz recenzje. Zebrane piśmiennictwo uporządkował alfabetycznie według nazwisk twórców publikacji.

⁶³ A. B. [A. Bukowski], *Nowe publikacje (dotyczące Mikołaja Kopernika)*, „Rocznik Gdański”, 32 (1972) z. 2, s. 242-244.

Kolejny rok zaowocował *Bibliografią utworów muzycznych o tematyce kopernikowskiej skomponowanych do 1974 roku* przygotowaną przez Jana Boehma⁶⁴. To pionierskie zestawienie gromadzi utwory muzyczne kompozytorów polskich i obcych, nagrania płytowe oraz artykuły z czasopism, opisujące wydarzenia muzyczne poświęcone M. Kopernikowi. Materiał jest ułożony alfabetycznie w obrębie trzech nadrzędnych grup, takich jak: „I. Utwory muzyczne”; „II. Nagrania płytowe”; „III. Imprezy muzyczne”.

W 1977 roku H. Baranowski opublikował *Copernican Bibliography. Selected Materials for the Years 1972-1975*⁶⁵. W tym podmiotowo-przedmiotowym zestawieniu, liczącym 419 pozycji, wykazał najpierw wznowienia dzieł M. Kopernika, a potem zarejestrował piśmiennictwo jemu poświęcone. Uwzględnił w głównej mierze publikacje naukowe, będące w przeważającej większości plonem uroczystości jubileuszowych, wydane w formie książek i artykułów z czasopism, przy nieograniczonym zasięgu autorskim, językowym i terytorialnym. Materiał podzielił na dwie zasadnicze części: „Copernicus' works” i „The works on Copernicus”. Na czele pierwszej znajdują się edycje dzieł wszystkich astronoma, a potem wykazane są jego poszczególne prace. Natomiast w drugiej występuje układ alfabetyczny. Bibliografię dopełnia wykaz tytułów czasopism i ich skrótów.

Zwieńczeniem dotychczasowych prac w zakresie analizowanych spisów jest trzeci tom *Bibliografii kopernikowskiej III 1972-2001* (Toruń 2003), opracowany przez H. Baranowskiego przy współpracy Jolanty Goławskiej. Wzorując się na dwóch wcześniejszych edycjach swojego dzieła, autor przygotował spis podmiotowo-przedmiotowy. Gromadząc piśmiennictwo, wykorzystał rozległą bazę źródłową, którą w porównaniu z wcześniejszymi tomami, wzbogacił dodatkowo o zasoby zgromadzone w Oddziale Muzeum Okręgowego w Toruniu – Dom Kopernika, Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku oraz źródła elektroniczne dostępne w internecie, w tym głównie katalogi szeregu bibliotek zagranicznych.

Pomimo poszerzonej podstawy źródłowej, w doborze i selekcji materiału bibliograf nawiązał do zasad wypracowanych w poprzednich tomach. W analizowanym zestawieniu także nie wprowadził ograniczeń pod względem zasięgu terytorialnego, językowego i wydawniczo-formalnego, a w części przedmiotowej także autorskiego. Zmierząc do kompletności w doborze materiału, włączył do *Bibliografii* pozycje sprzed 1972 roku, nieuwzględnione we wcześniejszych tomach oraz kilkanaście publikacji ogłoszonych w 2002 roku.

Również sposób porządkowania materiału nie uległ istotnym zmianom. W zrzębie głównym został utrzymany układ systematyczny, a jego struktura niemal w całości pokrywa się z modelem wypracowanym w tomie drugim. Drobne modyfikacje nastąpiły jedynie w dwóch miejscach. W dziale pierwszym pojawił się nowy poddział „5. Prace nad wydaniem dzieł Kopernika”. Natomiast w dziale ósmym zamiast

⁶⁴ J. Boehm, *Bibliografią utworów muzycznych o tematyce kopernikowskiej skomponowanych do 1974 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, (1975) nr 2, s. 245-255.

⁶⁵ H. Baranowski, *Copernican Bibliography. Selected Materials for the Years 1972-1975*, w: *Nicolas Copernicus. Quincentenary Celebrations Final Report*, ed. com. J. Bukowski i in., Wrocław 1977, s. 179-201.

poddziału „3. Varia” wprowadzono kolejno: „3. Sympozja, konferencje i sesje”; „4. Jubileusze i inne uroczystości”; „5. Inne formy uczczenia pamięci Kopernika”.

Kosmetyczne zmiany wprowadzono także w szeregowaniu wewnętrznym. Obok dominującego w większości działów i poddziałów układu chronologicznego oraz porządku przedmiotowego, występującego w tych samych poddziałach, co w tomie drugim, zastosowany został także układ alfabetyczny (dział trzeci poddział „3. Czasopisma – numery specjalne” oraz topograficzny podmiotowy (dział czwarty poddział „e. Recepcja teorii Kopernika”), grupujący materiał według krajów.

W aparacie informacyjno-pomocniczym zostały utrzymane analogiczne indeksy jak w obydwu poprzednich tomach. W stosunku do tomu drugiego likwidacji uległ jedynie odrębny „Wykaz skrótów”. Zamiast niego powstał połączony „Wykaz skrótów niektórych czasopism oraz wyrazów typowych”. Ponadto przybyły dwie nowe przedmowy w języku angielskim i niemieckim oraz spisy treści w tychże językach. Ich wprowadzenie było jak najbardziej trafnym rozwiązaniem, dzięki nim bowiem nastąpiło jeszcze większe rozpowszechnienie *Bibliografii kopernikowskiej* na arenie międzynarodowej.

Podsumowanie

Z przeprowadzonych badań wynika, że bibliografie osobowe M. Kopernika narodziły się na ziemiach polskich w drugiej połowie XIX wieku z pobudek patriotycznych. Dalszy ich rozwój, stymulowany w głównej mierze „okrągłymi” rocznicami urodzin bądź śmierci twórcy teorii heliocentrycznej, nastąpił w okresie międzywojennym, a prawdziwy rozkwit miał miejsce w latach powojennych, kiedy to ukazało się aż 26 bibliografii spośród wszystkich 29 badanych spisów. Szczyt rozwoju bibliografie kopernikowskie osiągnęły na początku lat 70. XX wieku, co bezpośrednio było związane z jubileuszem 500. rocznicy urodzin astronoma, świętowanym w 1973 roku. Ukazało się wówczas 18 rozmaitych zestawień przeważnie w postaci selektywnych i wyborowych bibliografii zalecających, mających na celu z jednej strony wspomaganie imprez okolicznościowych organizowanych na cześć astronoma, z drugiej zaś zmierzających do upowszechnienia w społeczeństwie polskim piśmiennictwa związanego z osobą uczonego.

Znaczący wkład do rozwoju badanych bibliografii wnieśli wybitni polscy bibliografowie, tacy jak: ks. I. Polkowski – inicjator pierwszego przedsięwzięcia, W. Bruchnalski – kontynuator prac w okresie międzywojennym oraz L. Brożek – twórca pierwszej polskiej powojennej bibliografii M. Kopernika. Najważniejsze jednak dzieło wyszło spod ręki H. Baranowskiego. Jego trzytomowa *Bibliografia kopernikowska*, gromadząca piśmiennictwo z lat 1509-2001, licząca w sumie 8442 pozycje, niemalże kompletna w doborze materiału, modelowo przygotowana pod względem metodycznym, zajmuje trwałe miejsce w dziejach nie tylko polskiej, ale też światowej bibliografii. To monumentalne opracowanie jest z jednej strony wyrazem hołdu złożonego znamienitemu astronomowi, z drugiej zaś stanowi niezastąpione źródło informacji na temat jego twórczości i publikacji jemu poświęconych.

Bibliografie kopernikańskie wyróżniają się na tle innych bibliografii osobowych sposobem doboru i porządkowania materiału w zrebie głównym. W doborze piśmiennictwa kierują się własnymi regułami. Wbrew założeniom metodyki bi-

bliograficznej nie zawsze dążą do kompletności, często mają charakter wyborowy. W zrzębie głównym nie stosują również układu chronologicznego, preferowanego przez większość bibliografii osobowych. Wykorzystują natomiast najczęściej układy rzeczowe, działowy i systematyczny, które bardzo dobrze spełniają swoją funkcję w porządkowaniu tak rozległego i zróżnicowanego tematycznie piśmiennictwa. Dzięki nim czytelnik może bezproblemowo zgromadzić prace, dotyczące rozmaitych aspektów życia i działalności światowej sławy astronoma.

Mankamentem bibliografii kopernikańskich jest niedostateczne ich nasycenie spisami informacyjno-pomocniczym. Indeksy i inne wykazy pomocnicze występują w nich rzadko. Brak tego typu informatorów obniża niewątpliwie użyteczność poszczególnych zestawień, a szczególnie odczuwalny jest on w zestawieniach obszernych, liczących niejednokrotnie nawet kilkaset pozycji.

REFERENCES / BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

- Książnica Cieszyńska w Cieszynie
 Macierz Ziemi Cieszyńskiej.
 Korespondencja Ludwika Brożka.
 Zbiór nieopracowany.
 List Henryka Baranowskiego do L. Brożka z 26.03.1953 r.
 List H. Baranowskiego do L. Brożka z 18.10.1954 r.

Źródła drukowane

- A. B. [Bukowski Andrzej], *Nowe publikacje (dotyczące Mikołaja Kopernika)*, „Rocznik Gdański”, 32 (1972) z. 2, s. 242-244.
 Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*, Warszawa 1958.
 Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska II 1956-1971*, Warszawa 1973.
 Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska III 1972-2001*, Toruń 2003.
 Baranowski Henryk, *Bibliography of Polish Works on Copernicus. /Selection of Works Published between 1946 and 1969/*, w: *Nicolaus Copernicus*, Warsaw 1970, s. 13-31.
 Baranowski Henryk, *Copernican Bibliography. Selected Materials for the Years 1972-1975*, w: *Nicolas Copernicus. Qincenary Celebrations Final Report*, ed. com. J. Bukowski i in., Wrocław 1977, s. 179-201.
 Baranowski Henryk, *Mikołaj Kopernik – ekonomista. Bibliografia*, „*Ekonomista*”, (1953) nr 4, s. 251-255.
 „Bibliografia Bibliografii Polskich” za lata 1986-1994, Warszawa 1986-1994.
Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”, red. K. Budzyk, t. 2, *Piśmiennictwo staropolskie. Hasła osobowe A-M*, oprac. zespół pod kier. R. Pollaka, Warszawa-Kraków 1964.
 „Bibliografia Zawartości Czasopism” za lata 2008-2022, Warszawa 2008-2022.
 Bieńkowska Maria Barbara, Eychlerowa Barbara, *Bibliografia bibliografii polskich 1961-1970*, Warszawa 1992.

- Boehm Jan, *Bibliografią utworów muzycznych o tematyce kopernikowskiej skomponowanych do 1974 roku*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, (1975) nr 2, s. 245-255.
- Brożek Ludwik, *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, „Przegląd Zachodni”, 5 (1949) nr 7/8, dod. „Bibliografia Zachodnia”, s. 1-30.
- Bruchnalski Wilhelm, *Bibliografia kopernikowska 1509-1923 r.*, w: *Mikołaj Kopernik. Księga zbiorowa*, Lwów 1924, s. 209-246.
- Frudko Teresa, *Mikołaj Kopernik w literaturze pięknej*, Olsztyn [1971?].
- Hahn Wiktor, *Bibliografia bibliografii polskich do 1950 roku*, Wrocław 1966.
- Huppenthal Janina, *Mikołaj Kopernik (1473-1543). Poradnik bibliograficzny*, Warszawa, Toruń 1973.
- Jap, *Bibliografia dotycząca pochodzenia i narodowości Mikołaja Kopernika*, „Kwartalnik Opolski”, 19 (1973) nr 1/2, s. 174-190.
- Jaworska Janina, *Bibliografia*, w: *Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię*, red. A. Grzejska, Warszawa 1972, s. 189-194.
- Jaworska Janina, *Mikołaj Kopernik. Wybór bibliograficzny*, w: *500 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika. Informator dla pracowników kulturalno-oświatowych*, red. K. Kolańczyk, Łódź 1971, s. 29-57.
- Kubach Fritz, *Kleine Kopernikus-Bibliographie*, w: *Nikolaus Kopernikus*, München 1943, s. 286-304, 374-375.
- Łukowiak Danuta, *Mikołaj Kopernik. Materiały bibliograficzne dla nauczyciela i ucznia*, Poznań 1971.
- Mikołaj Kopernik 500 rocznica urodzin. Bibliografia selekcyjna*, Lublin 1972.
- Moskal Feliks, *Wybór bibliografii kopernikowskiej*, w: *Mikołaj Kopernik. Materiały na obchody kopernikowskie dla szkół i placówek pozaszkolnych*, Bydgoszcz 1972, s. 22-27.
- Paprzycki Jerzy, *Filmy oświatowe poświęcone Mikołajowi Kopernikowi*, w: *Mikołaj Kopernik. Materiały na obchody kopernikowskie dla szkół i placówek pozaszkolnych*, Bydgoszcz 1972, s. 28-32.
- Pasławska Paulina, *Mikołaj Kopernik. (Wybór materiałów do bibliografii z lat 1945-1970)*, „Biuletyn Informacyjny Wojewódzkiego Domu Kultury w Rzeszowie”, (1971) nr 1/2, s. 111-130.
- Polkowski Ignacy, *Bibliografia Kopernika*, w: I. Polkowski, *Żywoć Mikołaja Kopernika*, Gniezno 1873, s. 347-363.
- Polkowski Ignacy, *Bibliografia Kopernika*, w: I. Polkowski, *Żywoć Mikołaja Kopernika*, wyd. 2, Gniezno 1873, s. 335-356.
- „Przewodnik Bibliograficzny. Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej” za lata 2008-2019, Warszawa 2008-2020.
- Sawoniak Henryk, *Bibliografia bibliografii polskich 1951-1960*, Wrocław 1967.
- sm [Smolarz Jan], *Mikołaj Kopernik 1473-1973*, „Biblioteczna Służba Informacyjna Województwa Lubelskiego”, 16 (1972) nr 1, s. 20-27.
- Smolarz Jan, *Mikołaj Kopernik 1473-1973*, „Biblioteczna Służba Informacyjna Województwa Lubelskiego”, 15 (1971) nr 1, s. 7-17.
- Twardowska Maria, *Bibliografia kopernikowska. Wybór uzupełniający*, „Biuletyn Pedagogiczny”, (1972) nr 3/4, s. 40-42.
- Uniejewska Hanna, *Mikołaj Kopernik – wielki humanista i ekonomista. Wybór piśmiennictwa*, „Ekonomista”, (1973) nr 4, s. 853-861.
- „Urzędowy Wykaz Druków Wydanych w Rzeczypospolitej Polskiej. Przewodnik Bibliograficzny” za lata 2020-2022, Warszawa 2020-2022.
- Wiackis Otolia, *Mikołaj Kopernik (Dziela i opracowania)*, „Informator Bibliotekarza i Księgarza”, (1973) s. 162-168.

- Wojtkiewicz Maria, *Materiały bibliograficzne o Mikołaju Koperniku. Wybór*, „Kwartalnik Nauczyciela Opolskiego”, 15 (1973) nr 2/3, s. 49-52.
- Wołczek Olgierd, *Mikołaj Kopernik (1473-1543)*, w: O. Wołczek, *Wśród planet i gwiazd. Poradnik bibliograficzny dla młodzieży od 12 lat*, Warszawa 1973, s. 11-15.
- Żebrawski Teofil, *Bibliografii piśmiennictwa polskiego z działu matematyki i fizyki oraz ich zastosowań*, Kraków 1873.

Opracowania

- Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska 1509-1953*, „Sprawozdanie Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, 7 (1953) z. 1/4, s. 75-76.
- Bender Ryszard, *Polkowski Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 27, red. W. Konopczyński, Wrocław 1983, s. 322-324.
- Birkenmajer Ludwik, *Wiadomość o postępie prac komisji akademickiej, zajmującej się wydaniem dzieł, biografii i bibliografii Mikołaja Kopernika*, „Wiadomości Matematyczne”, 1 (1897) z. 4/5, s. 178-182.
- Bruchnalski Wilhelm Adolf, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 91-92.
- Chojnacki Władysław, *Dr Ludwik Brożek (1907-1976)*, „Rocznik Cieszyński”, 4/5 (1983) s. 235-240.
- Chojnacki Władysław, *Wspomnienie o Ludwiczku – przyjacielu*, „Biuletyn Ludoznawczy”, 8 (1978) s. 34-49.
- Feldmanowski Hieronim, *Ksiądz Ignacy Polkowski jako promotor jubileuszu kopernikowego*, „Tygodnik Illustrowany”, 11 (1873) nr 271, s. 117-118.
- Feuillebois Geneviève, [rec.]: Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*, Warszawa 1958, „Bulletin des Bibliothèques de France”, 6 (1959) nr 9, s. 381-383.
- Gramatowski Wiktor, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 696-697.
- Homo bibliographicus. Henryka Baranowskiego zmagania z bibliografią*, red. A. Domański, M.A. Supruniuk, Toruń 2001.
- Jarzębowski Leonard, [rec.]: Baranowski Henryk, *Bibliografia kopernikowska 1509-1955*, Warszawa 1958, „Zapiski Historyczne”, 25 (1960) z. 3/4, s. 166-169.
- Kleiner Juliusz, *Wilhelm Bruchnalski*, „Pamiętnik Literacki”, 36 (1946) nr 1/2, s. 48-59.
- Koźmian Danuta, *Samuel Dickstein jako organizator życia naukowego w Królestwie Polskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, w: *Polskie dziedzictwo edukacyjne od XVI do XX wieku – ciągłość i zmiana. Zbiór studiów ofiarowanych profesorowi Lechowi Mokrzejkiemu z okazji jubileuszu 80. urodzin*, red. R. Grzybowski, K. Jakubiak, M. Brodnicki, T. Maliszewski, Toruń 2015, s. 416-426.
- Kracik Jan, *Polkowski Ignacy*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. 3, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1982, s. 399-406.
- m- [Oszelda Władysław], *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, [rec.]: Brożek Ludwik, *Bibliografia kopernikowska 1923-1948*, „Przegląd Zachodni”, 5 (1949) nr 7/8, dod. „Bibliografia Zachodnia”, s. 1-30; „Zwrot”, 1 (1949) nr 1, s. 16.
- Matczuk Alicja, *Teofil Żebrawski (1800-1887) jako bibliograf*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 42 (1997) nr 3/4, s. 119-138.
- Miękina-Pindur Jadwiga, *Ludwik Brożek bibliograf – w świetle Bibliografii kopernikowskiej za lata 1923-1948 (Komunikat)*, w: *Z dziejów książki i prasy na Śląsku w XIX*

- i XX wieku. Wybrane zagadnienia*, red. K. Heska-Kwaśniewicz, Katowice 1999, s. 98-109.
- Polkowski Ignacy, *Czterowiekowy jubileusz urodzin Mikołaja Kopernika w Toruniu dnia 19. lutego 1873 roku*, Toruń 1873.
- [Polkowski Ignacy], *Słów kilka w sprawie uczczenia Mikołaja Kopernika*, Poznań 1870.
- Poznański Marcei, *Bibliografie kopernikowskie*, „Bibliotekarz”, 20 (1953) nr 3, s. 89-92.
- Rzadkowska Magdalena, *Brożek Ludwik*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III*, red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010, s. 28-30.
- Supruniuk Anna, Supruniuk Mirosław A., *Bibliotekarz i bibliograf. Pół wieku pracy dra Henryka Baranowskiego na UMK*, „Głos Uczelni”, 3 (1994) nr 1, s. 6.
- Szymański Józef, *Teofil Wincenty Żebrawski (1800-1887)*, „Zeszyty Wojnickie”, 3 (1994) nr 3, s. 1-4.
- Szymiczek Franciszek, *Ludwik Brożek (1907-1976)*, „Studia Śląskie. Seria Nowa”, 33 (1978) s. 199-211.
- Świerzewski Stefan, *Czterechsetna rocznica urodzin Mikołaja Kopernika w świetle korespondencji Ignacego Polkowskiego z Józefem Ignacym Kraszewskim*, „Studia Warmińskie”, 11 (1974) s. 465-489.
- Treiderowa Anna, *Żebrawski Teofil*, w: *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972, s. 1032.
- Urbańska Tatiana, *Twórczość bibliograficzna Ludwika Brożka*, w: *Ludwik Brożek „Śląski Estreicher”*, red. J. Miękina-Pindur, Cieszyn 1998, s. 17-60.
- Uroczystości we Lwowie*, „Gazeta Lwowska”, 113 (1923) nr 40, s. 4.
- (w), *Odszedł wielki bibliograf*, „Głos Uczelni”, 20 (2011) nr 3, s. 23.
- Wilińska Zofia, *Jaworska Janina*, w: *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement*, red. I. Treichel, Warszawa-Łódź 1986, s. 81-82.
- Wojtkowski Andrzej, *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu w latach 1857-1927*, Poznań 1928.
- Zaborska Urszula, *Doktor Henryk Baranowski (1920-2011)*, „Zapiski Historyczne”, 76 (2011) z. 2, s. 163-170.
- Zakrzewski Tadeusz, *Toruńskie uroczystości kopernikowskie 1873 r.*, „Rocznik Toruński”, 8 (1973) s. 21-69.
- Znajomski Artur, *Henryk Baranowski (1920-2011) jako twórca bibliografii lokalnych*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, (2020) nr 1, s. 141-173.
- Znajomski Artur, *Pokłosie bibliograficzne uroczystości patriotycznych organizowanych na ziemiach polskich w okresie zaborów*, „Bibliotheca Nostra”, (2018) nr 1, s. 11-26.